

Brainport 2020

Advies Uitvoeringsprogramma OP Zuid

Internationaal Topcluster Agrifood en Tuinbouw & Uitgangsmaterialen

Inleiding

De agrifood sector (incl. tuinbouw en uitgangsmaterialen, verder te noemen “agrifood”) is de sterkste sector van Nederland. De kracht van de sector is voornamelijk geconcentreerd in het Zuid-Nederlandse landsdeel. Bovendien is daar de gehele keten aanwezig van primaire productie, tot logistiek, voedselverwerking en dienstverlening. In de RIS3 van Zuid-Nederland is de agrifood daarom met recht als internationaal topcluster aangemerkt.

Buiten het feit dat de agrifood op zichzelf een belangrijke drager is van de economische kracht en groei van Zuid-Nederland, is het tevens een innovatiemotor én innovatieadaptor voor andere (top)sectoren. Zo worden talloze high-tech oplossingen ontwikkeld die het mogelijk maken om schoner, veiliger en efficiënter te produceren. Daarbij kan gedacht worden aan nieuwe voedselverwerkende machines en slimme kas- en stalsystemen. De chemische sector innoveert via de aanlevering van bouwstenen vanuit de agrifood ten behoeve van de stimulering van de biobased economy. Voedsel en gezondheid komen samen via cross-overs met de Life Sciences sector. Daarbij is het cruciaal dat in de samenleving een goede voedingsbodem aanwezig is voor zich aandienende initiatieven.

Het Brainport2020 samenwerkingsverband en de Strategico Board Delta Region heeft eind 2014 het initiatief genomen om een strategisch kader voor de stimulering van de agrifood sector te komen. Daarbij zijn de belangrijkste hoofdlijnen, investeringsprioriteiten en projecten geanalyseerd. Vervolgens is gezamenlijk gekozen voor scherpste en diversificatie. Scherpste in de prioritaire thema’s die de Zuid-Nederlandse agrifood sector een boost geven. Diversificatie in de spreiding van kansen in het speelveld van financiering.

Hieruit vloeit dit advies voort richting de Management Autoriteit van OP-Zuid. Dit om de verbinding te leggen tussen de financieringskansen die OP-Zuid biedt in de programmaperiode 2014-2020, en de hoofdlijnen en investeringsprioriteiten die worden aangedragen vanuit bedrijven, kennisinstellingen en overheden uit Zuid-Nederland inzake het RIS3 Topcluster agrifood.

De kracht van de agrifood sector in vogelvucht

AgriFood is in de RIS3 en het topsectorenbeleid aangemerkt als prioriteit in nationaal en Zuid-Nederlands verband. Nederland is de tweede exporteur van AgriFood producten op de wereldmarkt. Zuid-Nederland neemt hiervan een zeer groot deel van voor haar rekening. Een belangrijk kenmerk van de AgriFood sector is de diversiteit (veehouderij, visserij, groenten en bometeelt en tuinbouw) en de compleetheid (zowel primaire productie als verwerking; als ook kennisinstellingen, toeleveranciers en distributeurs). Op dit moment is de primaire sector verantwoordelijk voor ongeveer 10% van de regionale economie en werkgelegenheid. Met inbegrip van de kennisinstellingen, toeleveranciers en distributeurs omvat de gehele keten zelfs zo’n 30% van de regionale economie. Met andere woorden: AgriFood is zowel de economische als sociale ruggengraat van grote delen van de regio. Er zijn nog vele kansen te benutten wanneer partijen uit de triple helix meer duurzame en innovatieve systemen ontwikkelen.

OP Zuid calls

De programmaperiode 2014-2020 OP-Zuid is gefocust op bevordering van onderzoek en innovatie. In de vorige programmaperiode is sterk geïnvesteerd in de intermediaire (kennis&onderzoeks-) infrastructuur. Nu is het tijd om daar gebruik van te maken en bij te dragen aan directe innovatie van het bedrijfsleven. Enerzijds door directe valorisatie te financieren, anderzijds door systeeminnovatie mogelijk te maken via de samenwerking tussen bedrijfsleven en kennisinstellingen. Het is van het grootste belang om de aanwezige en nog te ontwikkelen kennis- en onderzoeksinfrastructuur toegankelijk te maken voor het bedrijfsleven, in het bijzonder voor start-ups en MKB. Daarbij verdient ook te bevorderen van samenwerking tussen sectoren extra aandacht. Deze “cross-overs” zijn wezenlijke bronnen voor innovatie. Het voorstel dat in dit verband aan de management autoriteit wordt gedaan, draagt daarom bij aan het maximaliseren van het rendement op de subsidiebijdragen binnen OP Zuid. De hoofdlijnen in dit document zijn een weerspiegeling van de meest urgente thema’s die op concreet draagvlak en investeringsbereidheid kunnen rekenen bij het bedrijfsleven en kennisinstellingen.

Voorstel uitvoeringsprogramma Agrifood Zuid-Nederland

Het uitvoeringsprogramma betreft een advies op diverse niveaus van de uitvoering van de RIS3 voor de agrifood sector in Zuid-Nederland:

A. De hoofdlijnen:

- Verbinden van maatschappelijke uitdagingen op het gebied van voeding (zoals voedselzekerheid, voedselveiligheid, voedselkwaliteit), gezondheid (relatie gezondheid mens en dier, lifestyle-ziektes, vitaliteit) en duurzaamheid (kwaliteit water/bodem/lucht, voedselverspilling, schaarste aan grondstoffen) aan economische kansen in termen van werkgelegenheid, bedrijvigheid en toegevoegde waarde.

B. De investeringsprioriteiten

- Prioritaire innovatie thema’s binnen de agrifood sector
- Gewenste investeringen in projecten die het sterkst bijdragen aan de doelstellingen van het OP Zuid

C. Ondersteunende maatregelen:

- Randvoorwaarden voor de ontwikkeling van de Agrifood in brede zin.

Ad. A: De hoofdlijnen

Voor het uitvoeringsprogramma wordt voorgesteld om in te zetten op een drietal prioritaire hoofdlijnen: Smart Food, Healthy Food en Sustainable Food.

Hoofdlijn 1. *Smart food: De ontwikkeling van een innovatief ecosysteem*

De AgriFood sector kan in sterke mate haar eigen innovatiekracht verhogen, maar tevens de link leggen met andere sectoren (agro-logistiek, agro-tech, agro-chemie). Zij is immers zowel een innovatiemotor als innovatieadapter naar andere (top)clusters en sectoren. Het vermogen om deze innovaties tot waarde te brengen is noodzakelijk vanuit het oogpunt van zowel economische ontwikkeling als de eerder benoemde maatschappelijke uitdagingen. De brede relevantie van de sector vraagt om consequente en substantiële systeeminnovatie, gelet op de uitdagingen naar de toekomst. Er zijn tal van subregio’s en innovatieclusters ontstaan die vragen om samenwerking en integratie. Daarnaast is geen enkele andere sector zo afhankelijk van de keten als de agrifood sector.

Indien de primaire producent problemen heeft met efficiënt en effectief produceren, is dit voelbaar door de gehele keten van verwerken tot logistiek en uiteindelijk de consument. Ketensamenwerking binnen de agrifood en ketensamenwerking met aanpalende sectoren is daarom cruciaal voor het innovatievermogen van de sector. Het is om deze reden dat de WRR in deze ook spreekt van “voedselsystemen”. Daarbij past ons inziens een ecosysteembenadering vanuit dit topcluster.

Hoofdlijn 2. Healthy food: Voeding en Gezondheid

Tot deze hoofdlijn behoren initiatieven waar de maatschappelijke vraagstukken rondom voeding en gezondheid verbonden worden met business development. Voeding gaat namelijk een belangrijke rol spelen bij het gezond maken en houden van mensen. De groeiende wereldbevolking vraagt meer voedsel, de toenemende vergrijzing en welvaartsziekten vragen om beter voedsel. Dit vraagt binnen de kaders van OP Zuid om de valorisatie van inhoudsstoffen van voedsel ten behoeve van nieuwe en innovatieve doeleinden zoals het ontwikkelen en testen van personalised food; “voeding op maat”. Daarnaast is er behoefte om de eindgebruiker te betrekken om nieuwe voedselsystemen en – producten te testen in living labs en proeftuinomgevingen zoals ziekenhuizen of verzorgingshuizen. Waarbij er naast voeding in relatie tot “care” (het verzorgen) steeds meer belang wordt gehecht aan voeding in relatie tot preventie (bijvoorbeeld in voorkomen van vormen van diabetes) en “cure” (pre en post-operatieve voeding). Deze cross-overs met waarin agrifood fungeert als toepassingsgebied voor systeeminnovaties dienen bevorderd te worden.

Hoofdlijn 3. Sustainable food: toegevoegde waardecreatie in de keten voor mens, dier, plant en zijn omgeving

De behoefte aan waardenbehoud en de wens om zowel het gebruik van schaarse (natuurlijke) grondstoffen en het ontstaan van (niet-herbruikbare) afvalstoffen terug te dringen en voedselverspilling tegen te gaan, leidt tot het besef dat ook hier een transitie nodig is. De circulaire gedachte draagt bij aan de concurrentiepositie van de sector op de middellange termijn, en zorgt voor een innovatieboost op de korte termijn. In het biobased innovatieprogramma die U eerder heeft ontvangen, is ook naar deze hoofdlijn verwezen. Hierin staan centraal het bouwen van ketens waarin valorisatie van reststromen, bioraffinage en het circulair produceren. Dat vraagt om de ontwikkeling van nieuwe businesscases en valorisatiemodellen.

Ad. b: De investeringsprioriteiten

Binnen deze drie hoofdlijnen wordt een additioneel onderscheid gemaakt. Dit gebeurt op basis van de investeringsprioriteiten. Hierbij gaat het om specifieke inhoudelijk gedreven thematiek in projecten, of behoefte aan specifieke faciliteiten of activiteiten die gefinancierd dienen te worden.

Investeringsprioriteiten: Smart food

- Campusversterking;
- Ontwikkeling van nieuwe sourcings- of ketenconcepten;
- Ketenintegratie en samenwerkingsprojecten tussen ketens uit meerdere sectoren;
- Onderzoek en ontwikkeling van nieuwe inhoudsstoffen;
- Onderzoek en ontwikkeling van nieuwe smaakstoffen;
- Nieuwe verdienmodellen;

- Innovatieclusters rond foodprocessing, voedseltechnologie, eiwitinnovatie;
- Open innovatie en valorisatie.
- Ontwikkeling van toegepaste innovatiecentra waar geëxperimenteerd kan worden;
- Ontwikkeling van proeftuinen en living labs met eindgebruiker;
- Samenwerkingsprojecten tussen bedrijfsleven en kennisinstellingen;

Investeringsprioriteiten: Healthy food

- Campusversterking;
- Eiwittransitie
- Ontwikkeling van nieuwe voedingsconcepten;
- Ontwikkeling van nieuwe innovatieclusters op het gebied van voeding, gezondheid, life-sciences en lifestyle;
- Ontwikkeling nieuwe diervoeder producten;
- Gebruik van inhoudsstoffen als basis voor medicijnen;
- Living labs op het gebied van zorg en voedsel (bijv. samenwerking ziekenhuizen en voedselproducenten);
- Experimenteeruimte voor duurzaam-intensieve productieconcepten.

Investeringsprioriteiten: Sustainable food

- Valorisatie van reststromen, energie en grondstoffen;
- Valorisatie inhoudsstoffen van groenten;
- Duurzame veehouderijconcepten en duurzame dierlijke productieketen;
- Reductie transportkilometers;
- Energiebesparing in de gehele agrifood keten.
- Ontwikkeling nieuwe verdienmodellen voor energiereductie en duurzaam energiegebruik;
- Ketenintegratie.

Ad. c: Ondersteunende maatregelen (niet direct binnen OP Zuid te financieren, maar wel van belang voor de ontwikkeling van het cluster)

Een aantal randvoorwaarden is noodzakelijk om de brug te kunnen slaan tussen economische groei en vernieuwing en het leveren van een relevante bijdrage aan genoemde maatschappelijke uitdagingen vanuit het AgriFood-ecosysteem. Het gaat hierbij om de volgende onderwerpen:

1. **Human Capital:** Inmiddels is in een aantal regio's arbeidsmarktagenda's opgesteld door betrokken overheden in nauwe samenwerking met het bedrijfsleven. Op dit moment wordt onderzocht of en hoe deze agenda's ook op de schaal van Brainport 2020 kunnen worden verknoopt. Dit omdat de noodzaak van voldoende en goedgekwalificeerd human capital onverminderd groot blijft. Talentontwikkeling, duurzame inzetbaarheid en arbeidsmobiliteit zijn daarbij belangrijke thema's.
2. **Excellente internationale multimodale bereikbaarheid:** Bereikbaarheid is een sector overstijgende voorwaarde voor economische groei. Zeker voor het agrifoodcluster met waarin voor een deel van de producten met beperkte houdbaarheid nabijheid in tijd en plaats richting

de volgende schakel in de voedselketen van belang is. Maar dit betreft ook de belangrijke exportpositie, aangezien ruim 70% van de Nederlandse productie haar afzet vindt in het (omringende) buitenland. Voornamelijk zijn overheden aan zet, daarbij rekening houdend met de ontwikkelingen binnen de AgriFood sector. Maar ook hier is samenwerking met bedrijfsleven en kennisinstellingen, bijvoorbeeld naar het zoeken naar duurzame mobiliteitsoplossingen van belang.

3. **Beschikbaarheid van ruimte:** De agrifood sector ondergaat een transitie op basis van een verduurzamingsfilosofie. Dit krijgt ergens haar ruimtelijk beslag. Het gaat daarbij om de opgave om de band tussen productie en consumptie weer te herstellen, en de ruimtelijke kwaliteit van de stad-land relatie te verbeteren. Balans tussen productie en leefbaarheid is van belang, evenals het verbinden van economische waarde aan het fijnmazig patroon in de rurale gebieden met belangrijke ecologische en recreatieve waarden.
4. Een **kwitatief hoogwaardige AgriFood kennisinfrastructuur**, de belangrijkste motor voor innovatie. Het gaat daarbij om verbetering van opleidingen, maar tevens om het realiseren van onderzoeksfaciliteiten en programma's die innovatieve actoren aan elkaar verbinden. Campusontwikkeling is tevens een prioritair thema hierin, dit om kennis ook fysiek te laten landen in Zuid-Nederland.
5. **Maatschappelijk draagvlak:** De noodzaak om vernieuwende initiatieven goed te faciliteren is urgent. De sociale kant van innovatie kan bepaalde innovaties in de land- en tuinbouw beter laten landen in de maatschappij.
6. **Kennis van (Europese) (subsidie)regelingen, revolverende fondsen** en de kapitaalmarkt is van belang om het projectenportfolio van regio's te voorzien van financiële impulsen. Hiervoor is samenwerking nodig in triple helix verband. Het is voor veel MKB'ers niet mogelijk om het speelveld in z'n geheel te overzien en de doorvertaling te maken naar de eigen specifieke context. Zeker in een programma periode waarbij het MKB nadrukkelijk als eindbegunstigde wordt genoemd, is het mobiliseren van financiering voor deze doelgroep een cruciale randvoorwaarde voor groei.

Concluderend:

De agrifood sector is zowel een aanjager van economische groei in de sector zelf (driver) als een sector die het mogelijk maakt te innoveren op andere terreinen (enabler). Zij opereert in een voedselsysteem. Dit vraagt om een ecosysteem-benadering.

De sector staat bol van de cross-over met onder andere de life sciences, biobased economy en high tech systemen en materialen.

Voor de innovatieprioriteiten van OP Zuid is het van belang aandacht te besteden aan innovatieprojecten die bijdragen aan de versterking van het ecosysteem, gezondheid en voedsel in verbinding brengen met elkaar en duurzame productiemethoden.

De wijze waarop, zoals in de RIS3 verwoord, is vooral een kwestie van systeeminnovatie en ketensamenwerking. Op het terrein van systeeminnovatie wordt bedoeld op de veelheid aan innovaties die nodig zijn om een transitie in de sector mogelijk te maken. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan nieuwe kas-, stal- en productiesystemen. Daarnaast is ketensamenwerking van belang. Niet louter binnen de keten, maar ook met andere ketens. Door het agrifood complex te verbinden aan het industriële complex worden totaal nieuwe combinaties mogelijk op het terrein van biobased produceren. Binnen de keten blijft de primaire producent een belangrijke speler om innovaties mogelijk te maken in andere schakels van de keten.